

XXXVI. Martin Crobot je dal na svetlo: Luč, inu Senca Offra S. Maše ali Molitve per S. Maši, po teh imenitnejših skrynosteh terplenja Gospoda našiga Jezusa Kristusa. Kjer se tudi še Zjutranje, večerne, per spovdi, inu obhajilu inu druge molitve za sleherne čase, inu perložnoste, tudi k' nekatirem Sv. Patronam narajmajo, več dejl iz cirkovneh molituv vun vzete. So naprudej. V' Lublani per Vicencu Ruziczku meistnemu Bukuavezicu. 1785. 12. 249. — Na drugi strani prvega lista piše:

Na Kraynce. En kraync je lete bukuvce po nemšku med ludy dal. Jest vejm, de tudi kraynci, inu zlasti per S. Maši radi molejo: zatorej sim tudi jest hotel njem skuz lete na kraynske jesik prestavlene bukuvce postreči. Molite tedaj prelubi kraynci sami za se; molite za šive, inu mertve vjerne kristiane, in tudi za me, taku se je meni moja muja obilnu plačala. Bog daj vsem krayncam dobru, kakor jim iz serca voše — njeh ravnkrajnc Martin Crobot“ (glej Šaf. 143).

XXXVII. Anton Breznik, duhovnik v Žavci (Sachsenfeld) na Štajerskem, dal je na dan:

Večna Pratika od gospodarstva, v' kateri je najti: Koku vsaki hišni gospodar svoje hišne reči z' nucam obrniti, te slabe leta previditi, tem naprei stoječim nadlugam nasproti priti, inu ta perhodni čass po tih sedem Planetov bode soditi mogel. H' temu je perstavleno enu tenku Podvučenje, kar od Mesca do Mesca skuz celu letu per enimu hišvanju je potrebnu sturiti. Vundanu od Antona Breznika, Beneficiata v Žavci. V Lublani. J. Fr. Eger. 1789. 8. 93. — Predgovor kaže naj se deloma v z g l e d :

„Kir enmo hišnimo Gospodarju je na temu veliko ležoče, de on ve, kai za enu vreme perhodni letu bode, namreč, al mrzlu, al gorku, al suhu, al mokru? koku dougu Spomlad, koku hitru pak bode Jessen merzla. To se sicar v' Pratikah usaki letu spruti naide, al za naprei ne. Skuz drugu zamerkuvaine se je tolkain znaidlu, de usake 7. let, če ne vsse, toku vender veči Tail se je glih znaišlu, to pa brez cvibla se more tem 7. Planetam perpisati, kateri uselei to ureme skuz letu vižajo, inu eden teh Planetov uselej svoje letu spouni, inu temu, katiri za nim pride, svoje vižajne čezda . . . če glih vsse za en noht nebode zadetu, toku gvišnu ta veči Tal se bode toku znajdel. Vender Bogu usigamogočnimu se nesme naprej pissati, aku on nass za volo naših grehov strafati oče, to aku se zgodí, toku se zgodi čez ta cill tega tem Planetam v stvarjenu daniga Vižarja, kateri koker firmament, inu vse vstvarjene reči, inu Elementi so v njegovi oblasti itd.“

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir**.)

(Dalje.)

Valentin Orožen.

(Glej 34. berilno vajo: „Lastovki v slovo“.)

Kot sin priprostih kmetskih starišev se je rodil Valentin Orožen v dan 31. januvarja 1808. l. na Sevnem pri Št. Juriji na Štajerskem. Studoval je na gimnaziji v Celji in Gradci, a po dovršenih gimnazijalnih studijah šel je v Celovec v bogoslovnico ter je bil l. 1835. v mašnika posvečen. Služboval je potem kot duhovnik po različnih krajih na Spodnjem Štajerskem; naposled je bil duhovni pomočnik skozi 17 let v Št. Martinu na Dreti pri Gornjem Gradu na Spodnjem Štajerskem. Od tod je šel v pokoj v Okonino, kjer je umrl v dan 4. maja 1875. l. v 68. letu svoje dōbe.

Valentin Orožen dá se v mnogih ozirih prispodabljati pesniku Jožefu Virku, o kojem smo užé slišali. Kakor Virk, bil je tudi V. Orožen prav vesel, prijazen in dober rodoljub; zlagal je slovenske pesnice, katere so se zaradi svoje priprostosti in miline silno prikupile ne le po slovenskem Štajerskem, nego po vsi krasni slovenski domovini! In kakor Virk, ljubil je tudi Orožen poštene vesele družbe in lepo ubrano petje ter je tudi sam rad pel, posebno svoje pesnice. Po vsem slovenskem svetu je znana Orožnova: „Vse mine“ (Kje so moje rožice . . .), tù natisnjena „Lastovki v slovo“ i. dr. Poslovenil nam je tudi gledališko igrico: „Mala pevka“.

Po smrti Orožnovi so izišli v posebni knjigi 1879. l. v Celovci njegovi spisi z naslovom: „Valentin Orožnovi spisi“.

Phaeder.

(Glej 36. berilno vajo: „Sraka in golob“.)

Pričujoča berilna vaja je posneta po Phaedru (izgovori: Pedru). Phaeder je bil rimski basnopisec, t. j. pisal je basni (naučne pripovedi iz živalskega življenja).

„Kranjska Čebelica“.

(Glej 37. berilno vajo: „Mravlja s kobilico“.)

O „Kranjski Čebelici“ sem vam užé nekaj omenil takrat, ko sem govoril o Ljubljanskem knjižničarji Mihi Kastelci, ki jej je bil urednik. Pričela je izhajati l. 1830. v zvezkih, ki so prinašali slovenske pesni. Od l. 1830. do l. 1833. prišlo je čvetero zvezkov na dan, a l. 1848. objavil se je nje peti zvezek.

„Kranjska Čebelica“ je bila za nas Slovence velike koristi. V onih časih namreč so bili slovenski pesniki potihnilni, in prihajali so na svetlo le učeni spisi in slovenske slovnice. „Kranjska Čebelica“ pa je tedanje pesnike slovenske vzbudila in združila, da so se jeli glasiti in tekmovati v njej. Mej marljivimi sodelavci „Kranjske Čebelice“ imenujem le užé znanega vam Miho Kastelca, doktorja Jakoba Zupana, Blaža Potočnika, Urbana Jarnika; pa sodelovali so pri njej še drugi slovenski pesniki.

V „Kranjski Čebelici“ so se smeli slovenski pesniki prosto gibati, t. j. vsak je slobodno opeval to, kar mu je velelo njegovo občutno srce. Vsled tega pa se je bilo slovensko pesništvo jako lepo razcveto in navdušenje za miloglasno slovenščino oživel. Tudi je „Kranjska Čebelica“ pospeševala, da smo se Slovani spoznali drug z drugim, ker je vzprejemala prevode iz drugih slovanskih jezikov. A tudi lepe slovenske národne pesni je prinašala „Čebelica“. Posebno veljavo pa je zadobila še zato, ker je v njej priobčeval svoje prekrasne pesni Fran Preširen, najslavnejši vseh dozdanjih slovenskih pesnikov; on je slovensko pesništvo nekako veselo prerodil in obogatil. O njem bomo več slišali v naslednjem sestavku.

Zares hvaležni moramo biti možém, ki so nam oživeli „Kranjsko Čebelico“, in osobito Mihi Kastelcu, ki je bil prevzel njeno uredništvo.

Fran Preširen.

(Glej 39. berilno vajo: „Izreki“.)

Vseh slovenskih pesnikov najslavnejši je bil in je dr. Fran Preširen. Rodil se je v dan 3. decembra 1800. l. v Vrbi blizu Bleda na Gorenjskem. Njegov oče Šimen je bil priprost kmet in ribič. Imel je osmero otrok (3 sine in 5 hčera), izmej katerih je bil naš Fran najstariji. Ko dorase za šolo, pošlje ga oče najprej v šolo v Kranj, a potem v Ribnico, kjer je bival Francetov strijec, dekan. Francek se je kaj dobro učil, také celó, da je vsako leto bil v „zlate bukve“ vpisan in radi pridnosti obdarovan. Pre-

brisani deček, ki je videl užé toliko prirodnih lepot v rojstnem mu kraji na Gorenjskem, prisluškoval je v Ribnici pridno, kadar so se menili krepkogovorni in šegavi Ribničanje. In tako se je bil navzel tudi Ribniške šegavosti, katera mu je ostala do poznejih let. Dopršivši Ribniško učenje pride na gimnazijo v Ljubljano, kjer je bil zmerom odličen dijak. A učil je tudi druge po hišah in si s tem služil marsikak krajcar, da je lože shajal. Učil se je pa tudi sam zá-se mnogo, a ne toliko za šolo, nego za življenje. Prav marljivo se je lotil kot dijak v Ljubljani preučevanja različnih jezikov, navlasti romanskih (talijanščine, francoščine, spanjščine). Po dokončanem gimnaziji otide na Dunaj, da bi se na tamkajšnji visoki šoli izučil pravnštva, ker hotel je postati jezičen doktor. Tù je imel priložnost, naučiti se več slovanskih jezikov, pečaje se mnogo z različnimi Slovani. V dan 27. marcija 1828. l. postane doktor in se vrne v Ljubljano, kjer dobí cesarsko službo. A kmalu sam popusti to službo ter vstopi v pisarno Ljubljanskega jezičnega doktorja Chrobata za pomočnika. L. 1847. se preseli v Kranj, kjer odprè lastno svojo pisarnico. A tù začnè bolehati. Skrbno je za-nj skrbela in mu stregla sestra njegova; a vse ni nič pomagalo. Prihajalo mu je zmerom hujše. Naposled se uleže in po trinajsttedenski bolezni previden s sv. zakramenti za umirajoče umrè v dan 8. februvarja 1849. l. v naročji drage mu sestre. Zavedal se je do zadnjega vzdihá. „Kmalu bo treba pred sodbo iti“, zaječal je malo pred smrtjo; a zadnje njegove besede so bile: „Vzdignite me, zadušiti me hoče!“ . . .

Fran Preširen je umrl veliko prerano — 48 let star. Sè smrtjo njegovo je zatonila najlepša zvezda, katera je svetila na slovenskem nebesi! Do zdaj ni ga bilo pesnika, kateri bi znal takó v srce segajoče pesni peti, kakor Fran Preširen! Njega po pravici zovemo mojstra, kralja slovenskim pevcem! Preširnovi pesni so se razširile po vsi Sloveniji, pač zato, ker so lahko umljive in dopadljive tudi priprostemu Slovincu! V našem berilu nahajamo velekrasno Preširnovi pesen „Spominjaj se smrti!“

Zgodaj užé vzbudil se je Preširnov pesniški duh. Kot dijak na gimnaziji v Ljubljani poskušal je Preširen zapeti svoje prve pesni. Vender še le l. 1830. je pričel polagoma objavljati več svojih pesni in to v „Kranjski Čebelici“. Pozneje je tudi po drugih listih priobčeval svoje pesni, a l. 1847. jih objavi v Ljubljani v posebni knjigi z naslovom: „Poezije doktorja Franceta Preširna“. L. 1866. pa sta Jurčič in Stritar v Ljubljani iz nova izdala „Pesmi Franceta Preširna“, dodavši zbirki še nekaj do takrat nenatisnjenih pesni Preširnovih. To drugo izdanje je posebno imenitno zato, ker ima na prvih 48tih stranéh izvrstni spis g. Stritarja „Preširnovi življenje in Preširnovi poezije“. Po tem spisu smo Slovenci še-le spoznali, kakó izboren pesnik je Preširen! Ne pred njim, ne za njim ni nikdo tako vzgledno - krasnih pesni zlagal kakor Preširen! Zato ga lahko imenujemo preustrojevalca, stvarnika slovenskega pesništva! Njegovemu vzgledu so sledili vsi odlični poznejši pesniki. Vrli učenci Preširnovi so n. pr. Stritar, Jenko, Levstik i. dr., in zatorej je Preširnova zasluga, da jih imamo!

Pokojni Preširen je bil učen doktor in navdušen Slovan. On je iskreno ljubil slovensko svojo domovino, in žalila ga je v dnu srca njena nesreča. Njej je posvetil vse svoje moč; za njo je delal neumorno vse svoje življenje. Lepa, čista slovenščina bila mu je zeló pri srci; za njo se je vedno krepko potegoval. Sam je z vzgledom kazal, kakó jo je pisati. Beseda v njegovih pesnih je pravilna, čista, gladka, lepó in národno se glaseča!

Kot človek je bil Preširen preblaga duša. Imel je mehko srce, ter hudo ga je ranjevala nesreča njegovega sobrata! Tudi otrokom je bil velik prijatelj. Rad jim je dajal mnogokrat sadja ali kaj tacega, česar si želí otroško srce. Zato so ga pa tudi otroci neizrečeno radi imeli. V Kranji so hodili kakor verne ovčice za njim proseč:

„Gospod doktor, ali nam bote dali fig?“ Obče je znana Preširnova poštenost, odkritosrčnost in nenavadna milosrčnost. Sam je živel v prav skromnih razmerah; navzlic temu nij šel berač od njegove hiše, da ne bi mu dal par krajcarjev! Pravijo, da je imel nekdanj le dve srajci; a vendar daruje eno beraču, ki ga je milo prosil „jedne srajce“. Ali ni to lep dokaz milega srca Preširnovega?

In vendar ta velezaslužni, blagi mož ni bil srečen! Prezirali so ga, mnoga krivica se mu je dogajala, žalost in britkost ste napolnjevali občutljivo njegovo srce! Posebno zapuščenega se je čutil na svetu, ko sta mu umrla najboljša prijatelja (Čop in Smolè), katera edina sta ga popolnoma umela ter ž njim delila žalost in veselje! Od tedaj ni ga videl nihče več veselega! Tudi lep vzgled, kakó iskreno in zvesto je Preširen ljubil svoje prijatelje!

Preširen je pokopan na pokopališči v Kranji. Njegovi čestitelji so mu postavili užé 1852. l. lep spominek na grob. A l. 1872. so nekateri vrli Slovenci vzdali v rojstno hišo njegovo spominsko pločo, na kateri je čitati, da „v tej hiši se je rodil dr. Fr. Preširen, 3. dec. l. 1800.“

A tudi mi, ljubi otroci, slavimo Preširnov spomin! Posnemajmo izbornega pesnika v domoljubnosti, blagosrčnosti ter v trudoljubivosti. (Dalje prih.)

Pripovedke iz zgodovine avstrijskih vladarjev.

I.

Kakó je cesar Rudolf Habsburški cenil zgodovinopisce. *)

Neki zgodovinar poklonil je v Bazeljskem taborišči grofu Rudolfu Habsburškemu zgodovinske črtice o vojnah Rimljanov z Nemci. Tù so se ocenjevale bojne zmožnosti nekega kneza. Cesar Rudolf je darilo prijazno vzprejel in pisatelju podaril zlato verižico, katero je navadno sam nosil in povrh še en zlat. Friderik Norinberški (Burggraf), sin Rudolfove sestre, to videč, očita svojemu strijcu preveliko radodarnost meneč, da ta velik dar ni bil na pravem mestu, posebno, ker bo potreboval (Rudolf namreč) še za svoje ljudi dosto denarja. Na to mu Rudolf odvrne: „Učene možé moramo hvaliti in podpirati, kateri to, kar mi čudnega storimo, potomcem našim po vrednosti opisati in oceniti umejo. To nas vzpodbuja do činov, kateri nam delajo čast pred svetom. Učenjake in zgodovinarje prezirati ali še celó zaničevati more le oni, kateri ničesa storil ni, ali pa storil dejanja, katera mu donašajo sramoto pred svetom. Ko bi imel jaz le več časa njih spise prebirati, bi jih podpiral še z marsikaterim darom, ki ga moram drugače dati dostokrat malo izurjenim vojakom“.

II.

Cesar Rudolf in priprosti mož.

Grof Rudolf Habsburški je imel precej velik nos. Nekoč nanese slučaj, da se cesar Rudolf sreča s priprostim možem na ozkem potu. Drug drugemu se hočeta zogniti, a slučajno vselej oba na isto stran takó, da sta zaprla pot drug drugemu. Izmej Rudolfovih spremljevalcev eden zavpije zdaj nad možem, da naj vendar na stran stopi in se cesarju zogne. „Pa kakó naj stopim v stran in se zognem“, — pravi priprosti mož deloma v nevolji, deloma v šali, — „če mi je pa njegov nos povsod na poti?“ Rudolf se temu odgovoru prav srčno nasmeji, se ustopi na stran, kmetu hrbet obrne in pravi: „Ná, tak pa za mojim hrbtom pojdi, kjer ti moj nos ne bo na poti“.

*) Fugger's Spiegel der Ehren etc. V. Jarc.